

Kortabasoak: lurraren jabetza eta erabilpenak mendialdean (Dima. Bizkaia)

(Kortabasoak: Property of the land and its uses in mountainous areas (Dima. Bizkaia))

Ariznabarreta Zubero, Abel
Velasco Irazabal, Kepa
Ziarrusta Artabe, Zefe
LARATZU Taldea
48141 Dima

BIBLID [1137-439X (1998), 17; 33-43]

Garai batean abereentzako larre edo bazkeleku bezala erabiltzen ziren "Korta" izeneko lur hauek, gerora baso bihurtuz joan zaizkigu. Hala eta guztiz ere, denporan kokatzea zaila gertatzen zaigun hasiera horretan izan zuten eginkizun sozioekonomiko hura islatzen digun hainbat ezaugarri aurki dezakegu oraindik ere, berauen itxura, neurriak, kokapena, toponimia etabar aztertuz. Horrez gain, Bizkaiko Dimako udalerrriaren barrutian kokatzen diren kortabasoak aztertzeko lehen hurbilketa bat ere egiten da lan honetan, inbentario antzeko bat aurkeztuz.

Giltz-Hitzak: Korta. Saroia. Abelazkuntza. Artzantza. Lurraren jabegoa.

Estas tierras llamadas "korta" que antiguamente fueron pastizales para el ganado, con el tiempo han quedado convertidas en bosque. A pesar de todo, al estudiar su forma, dimensiones, situación, toponimia, etc. todavía es posible hallar ciertos indicios que reflejen la función socioeconómica que tuvieron en un principio, en época difícil de precisar cronológicamente. Además de lo anterior, en el presente trabajo se procede a una primera aproximación al estudio de los "kortabasoak" situados en el municipio vizcaíno de Dima, presentando un inventario de los mismos.

Palabras Clave: Korta. Sel. Ganadería. Pastoreo. Propiedad de la tierra.

Ces terres appelées "korta" qui furent, autrefois, des pâturages pour le bétail, se sont transformées en forêt par la suite. Malgré tout, en étudiant leur forme, dimensions, situation, toponymie, etc, il est encore possible de trouver certains indices qui reflètent la fonction socio-économique qu'ils avaient au début, à une époque difficile à préciser chronologiquement. Outre ce qui précède, on procède, dans ce travail, à une première approximation de l'étude des "kortabasoak" situés dans la municipalité de Biscaye de Dima, en en présentant l'inventaire.

Mots Clés: Korta. Prairie. Bétail. Pâturages. Propriété de la terre.

1. SARRERA. KORTABASOEN JATORRIA ETA GIZARTE EGINKIZUNA

“Korta” edo “gorta” izenez ezagutzen dira Bizkaian abereentzat larre edo bazkalekutzat erabili eta erdi-erdian mugarri bat duten itxura borobileko lur zatiak. Gaurregun, normalean, izen osatuago batez deitzen zaie, “kortabasoak” alegia, inon edo inoiz “basakortak” ere erabili izan bada ere. Hala dio behintzat –eta gure berriemaileei aipatzerakoan ez zaie arrotza iruditzen modu hau ere– Luis de Elizalde euskal toponimiaz aritzean: Dima eta Otxandio arteko muga ingurutan zegoen arboladi bati “*abade txikijaen basakortiae*” dietzen ziotela. Dena dela, lan honetan zehar “korta” eta “kortabaso” erabiliko dugu eta hasieran emandako definizioan (itxura borobileko larreak, alegia) sartzen dira Dimako udalerriaren barrutian, lan honen esparruan, hain zuzen, aurkitu eta aztertzen zaiatu garen kortabasoak.

Ohiturazkoa izan da kortabasoak jabego pribatuko lur eremu bezala kontsideratzea, Euskal Herrian eta batez ere isuralde atlantiarrean hain bertakoa den jabego komunaleko eremu zabaletan barne. Dirudenez, artzai kulturaren eremuan, nomada izaeratik egonkortasunerako prozesuan lehen urrats gisa islatzen zaigu, hau da, mugatutako trashumantziaren ezarpen bat. Dena den, Euskal Herrian jabetzaren zentzuaren interpretazioan ezagutarazten den bezala, baita kasu honetan, lurraren pribatizazio prozesu horri ere zenbait arau edo muga ezarriko zaizkio.

Betidanik euskal zuzenbidean, jabegoa pribilejotzat hartzearen kontra. eta jabegoaren kontzeptuaren aurrean, lurraren erabilera faktore nagusia dugu jabetzaren mantenuan, beti komunitatearen mesederako apostua eginez. Beraz, kortabasoen jabego hau, zenbait aspektutan mugatutzat ulertu behar da, hasiera batean behintzat. Bestalde, lur sail “mugarritua” da, erdiko mugarri baten bidez (kasu batzuetan kanpoaldeko beste batzuk gehitzen zaizkio) baina ez da lur sail “sarratua”. Hesiak argi uzten du jabea ez dena erabilpenetik eta gozamenetik kanpo gelditzen dela; mugarritzeak, ordea, jabegoa bistan uzten du baina zenbait erabilpenetara mugatua, betidaniko euskal zuzenbidean oinarrituz.

Baina kasu honetan, kortabaso hauen jabe egiten zirenak zer eskubide hartzen zutenei buruz interpretazio ezberdin asko dago; horrela, Antonio Cillan Apalategik (1959:86) hauxe dio hitzez hitz: “*una de las condiciones de los seles, –se escribió en el siglo XVI– es que en virtud de ellos, los vacunos del propietario pueden gozar de todas las hierbas y aguas del contorno, cuanto pudieran alcanzar desde el sel, de sol a sol, retornando a cubilar o majade-ar en él, pudiendo el dueño prender o carnear o echar fuera del sel cualesquiera ganados*”.

Dena dela, Gipuzkoako Hermandadearen Ordenantza-Koadernoak (1457-1463) gai honi eskainitakoa irakurtzean eskubideak ez direla hain zehatzak ondoriozta dezakegu. Honela dio (ikus E. Barrena, 1982:96-97): “*Que los ganados de qualquier natura saliendo de mañana de sus casas y moradas do moran que puedan pasçer e pascan las yerbas et puedan beber las agoas en qualesquier terminos e montes de tierra de Guipuscoa de sol a sol tornando a la tarde a sus casas e moradas dende salieren de mañana aunque los tales terminos e montes sean seles e otros terminos amojonados*”. Soilik geratzen ziren baztertuak, hau da, ezin ziren sartu, “*en las viñas nin en los biveros nin en los mançanales nin en las huertas nin en las heredades sembradas nin en los montes en que ovieren pasto en el tiempo que oviere et ese tiempo sea del día de Santa Maria de Agosto fasta el día de la Nabadad siguiente*”. Aurrerago, argi uzten du larre (“pasto”) hitza nola ulertu behar den: “*sy ay bellota o non o sy ay lande que deba ser goardada o non*”

Honek pentsarazten digu, jadanik Vicario y De la Peñak (1901:94) adierazi zuen bezala, jabego-erregimenari jarraituz bi korta ezberdin zegoela: korta “*amankomunak*” eta korta “*propioak*”. Lehenengoan jabeak zuzentzen jabegoa zuen eta auzokideek idea eta orria aprobe-

txatu zezaketen; gainera bertatik pasatzeko eskubidea ere bazuten. “Korta propioetan”, ordea, jabeak erabateko jabegoa du, eta zuhaitzak landatu eta ebaki ditzake edo jabegoa bera beste edozein jabegolez saldu beste inork parte hartu gabe. Aipatu autoreak erreferentzia egiten du honelakoak bazirela Diman.

Ez dago bestalde batere argi, kortabaso hauen jatorria. Dokumentuetan agertzen zaizkigun erreferentziarik zaharrenak errege-donazioetan aurki ditzakegu; bestalde sarritan agertzen dira ezkontza, oinordekotza edo eleiz instituzioekin erlazonaturik. Durangoko “Fuero de los labradores” delakoa, Dimako elezatearekin muga egiten duen lurra berau, Nafarroako Antxo Jakintsua edo Antxo VIIa Indartsuak egindako testutzat daukate batzuk, XII. mendearen bigarren erdialdean (Llorentek bere “Noticias”-en 1051an kokatzen du). Testu honek lurra eta erabilpen-baldintzak eta nekazarien bizibaldintzak erregulatzea du helburu, baita hauen zergak. Labayru historilariak (1968:II, 775-786) egiten duen dokumentu honen transkribapenetik lerroalde bat hartzen dugu, beronek ematen digularik aztarnaren bat korta deitu lur sail hauen gozatzeko eskubidearen jatorriari buruz: *“Otrosi que en razon de los Seles que son tomados y dados por ley en esta Merindad primeramente el que hobiere de haber Sel que sea arraigado en la tierra llana de Durango que haya caseria é el que non hobier caseria que non haya nin le den el tal Sel é los que hobieren caseria que vayan á la Junta de Guerediaga é que demanden á los hijos dalgo y labradores y Alcaldes que les den Seles para mantenimiento de su ganado é si este que demanda Sel hobier fasta veinticuatro bacas suyas a este tal que dende cada jus dos home buenos el uno fijo dalgo y el otro labrador y estos home buenos que bayan ante el prestamero é con el merino para los montes de Durango é que le den tres Seles y el uno de ellos que sea ybernal é los dos veranales y que le den en lugares convenientes los tales Seles y que los hayan como los otros Seles que son tomados. Y en otra manera que el Señor y cualquier Durangues los pueda derribar y quemar sin pena si algun vizcaino que sea morador fuera de Durango toma en el termino de Durango algun Sel que cualquier Durangues le derrinde sin pena é que no le pueda dar Sel á tal extraño la junta”*.

Testu honen lehen analisi batean ondorio hauek atera ditzakegu:

- Interesdunak berak eskatu behar du kortaren jabe izateko eskubidea ematea, eta hau, Gerediagako Batzarrak ematen du, hau da, Merinaldearen Gobernurako erakunde publikoak.
- Derrigorrezkoa da eskubide hori eskatzeko, Merinaldeko lur lauean etxearen jabe eta abereduna izatea, abelgorriduna izan behar duela zehaztuz.
- Mendi ingurutan kokatutako larreak (abereen mantenurakoak) dira. Merinaldeko mendietako merinoa bera da kokagunea zehazteko arduraduna.
- Korta tipo biren aipamena egiten du, udakoa eta negukoa, ezberdintasunik argitu gabe.
- Testuan bertan aipatutakoak ez betetzeagatik “bota eta erre” daitezke kortak, beraz, badirudi, haren jabeak lur horretan eraikinak egiteko eskubidea bazuela.
- Jabego tipo hau, pribatua baina era berean zenbait eskubide amankomuni erantzun behar diona, interes mota bien arteko burruken iturburu izango da duda barik. Bide honetatik XIV. mendearen azkenean ezagutzen da jadanik zenbait ahalegin kortak hesi eta sarratzeko jabeen partetik, baina aurrez aurre izango dute beti jendearen gehien-goia, herri lurren sistemara ohitua eta mantentzeko haren defentsa egiten duena. Lurralde bakoitzeko Foruek hartzen dute bakoitzaren eskubideak eta mugak jartzeko ardura.

2. KORTABASOEN NEURRIEI BURUZ

A). J. M Barandiaranek (1972:V, 389-398) Pirinioetako artzantza eta larre-aldaketak azterterakoan bertako korta hauen neurriak ematen ditu; bi neurritakoak zeudela dio, negukoak edo korta nagusiak eta udakoak edo korta txikiak. Berauek neurtzeko erabiltzen zen neurria *“amalañoñ”* deiturikoa omen zen: hamalau oin zituen egurrezko palu bat, hain zuzuen. Negukoaren erradioak 63 amalañoñ zituen eta 31 udakoarenak, horrela esan baitzion 1.923.urtean Bizkaiko Berriatuko Asterrika auzoan bizi eta gai hauetan aditutzat zeukaten Jeronimo Irustak. Beraz, negukoarentzat 247 metroko erradioa eta 121,5 metrokoa udakoarentzat.

B). Aurreraxeago, Barandiaranek, aipatutako Jeronimo Irustak bi urte geroago, 1.925ean alegia, esandakoari jarraituz 241 metrotako diametroa ematen dio korta txikiari, hau da, 120,5 metroko erradioa.

C). Barandiaran berak berriro gogoratzen digu neguko kortak, hau da, nagusiak, 494 metroko diametroa zuela eta 244 udakoak edo txikiak. Gainera, Gipuzkoako kortak Bizkaiko korta txikiaren itxura eta neurrikoak zirela esaten du.

D). J. Caro Barojak (1971:213) kortabasoez aritzean, alde batetik, Villarreal de Berriz aipatzen du; bestetik, XVI. mendeko Gipuzkoako Ordenantzak. Azken hauen arabera honako neurriak omen zituzten: *“en el remate y en la circunferencia setenta y dos goravillas de a siete estados o brazadas cada goravilla, midiendolo con un cordel de doze goravillas, tirado desde el mojón como de centro alrededor”*. Beraz, 588 oineko erradioa, hots, 164,6 metro.

E). J. Garmendia Larrañagak (1976:146-148) kortabaso baten mugarriztapen prozesua azaltzen duen dokumentu bat aurkezten digu; neurriei dagokienez honako hau esatera dator: *“para su inteligencia es de saber que un mojón o gía que se pone en medio o centro es el rejimen de todo de donde se mide con un cordel de 12 gorabillas”*. Kasu honetan ere 164,6 metroko erradioa.

F). Lan berean, Garmendiak, Berastegi eta Elduaian aldean zegoen Ereñabe kortabasoari buruz ari den beste dokumentu bat aurkezten du. Honela dio: *“el dicho sel de Ereñabe que dixeron ser doble y mayor de ochenta y quatro gorabillas del mojon que estava en medio de dicho sel en circulo igualmente a todas partes”*. Bikoitza dela esaten bada ere, ematen diren neurriak gehiegizkoak iruditzen zaizkigu, 84 gorabila 1.150 metro baitira. *“Gorabila”* dion tokian *“estado”* edo *“braza”* esango balu, ostera, 588 oineko erradioa izango genuke, hau da, 164,6 metrokoa. Horri egokiago deritzogu.

G). Bizkaiko Jaurerriaren historilaria dugun J. R. Iturrizak (1967:I, 106-107) zera dio: 126 *“estado”* edo *“braza”*, bakoitza zazpi oinekora, zuela erradio (*“semidiametro”* dio berak) neguko kortak eta 63 udakoak. Horrek 247 eta 123,5 metro erradio esan nahi du, hurrenez hurren.

H). Iturriza berak, ordea, honako hau ere esaten du: *“al presente son reputados y estimados generalmente por los peritos los seles veraniegos de 63 estados (...), de estos escribe don Pedro Bernardo de Villarreal y Berriz, Caballero del Hábito de Santiago, haber de 84 estados, y así bien pertenecerle de igual extensión a Santa María de Lequeitio catorce seles en el monte Leya según una escritura otorgada en 18 de setiembre del año 1392”*. Beste batzutan ikusi dugun legez, oraingoan ere, 164,6 metroko erradioa izango lukete Lekeitioko hauek ere.

I). Aita J. I. Lasak (1956:XVI, 55) Arantzazu aldeko kortak azterterakoan, Oñatiko Hiribilduak 1759an onartutako Ordenantzetan agintzen denez, *“60 pérticas de a nueve pies”*, hau da, 151 metro inguruko erradioa izan behar zuten kortabasoek.

J). J. Arin Dorronsorok (1955:XV, 89), Ataun inguruko artzantza tradizionalaz aritzean, alde batetik, zera dio: Aralar aldeko kortak, 1409.urtean, sei gorabilatakoak zirela. Aurrerago,

bestalde, 1765.urtean, Insustiko kortek Aralargoen neurri berdintsuak zituztela dio; hau da, sei gorabila edo 82,3 metro. Txiki xamarak benetan eta Gipuzkoan arruntenak bezala aipatzen direnen erradioaren erdia juxtu-juxtuan, hain zuzen ere.

K). Arin Dorronsoro berak, 1721ean Ataunen bertan egindako mugarriztapenean zera haritzen dela arautzat dio: *“cada sel de mojón de medio a cualquiera de su redondez haya de distar 60 estados de a siete pies y el pie de 12 onzas”*. Honek 117,6 metroko erradioa esan nahi du.

L). J.M.Mutiloak (1984:245) Zenarruzako Kolegiataren jabegoez hitzegiterakoan “Oquiscoaritzia” kortabasoak aipatzen du, Gerrikaizeko lurretan kokatua eta 49.896 estado zituena hedaduraz. Horrek 247 metroko erradioa ematen du.

M). Arratia bailarara hurreratuz, Fermin Leizaolak (1978) Gorbeako artzantzari buruz egindako lantxoan, kortabasoak 130 gizalan zuela dio, eta gizalanak 375 m².; hortik, kortabasoaren azalera 48.750 m²-koa zela ateratzen zaigu. Kasu honetan, 124,5 metroko erradioa.

N). Aurreraxeago, Leizaolak, Zeanurin kokatuta dagoen “Nikolaskorta” kortabasoak 122,8 metroko erradioa zuela esaten du.

O). Azkenik, Dimako udalerriaren barrutian aurkitutako kortabasoak zerrendatu aurretik, berauen eredugarri bezala eta aurreko hauekin konparaketa bat egiteko, aurkezten dugu hemen (ikus irudia) “Kortazuri” kortabasoaren zatiketa-era islatzen duen planoaren kopia. Bertan, angeluak kalkulatzeko erabiltzen den modua ikusteaz gain, 47.374,70 m²-ko azalera eta 122,8 metroko erradioa zuela adierazten zaigu.

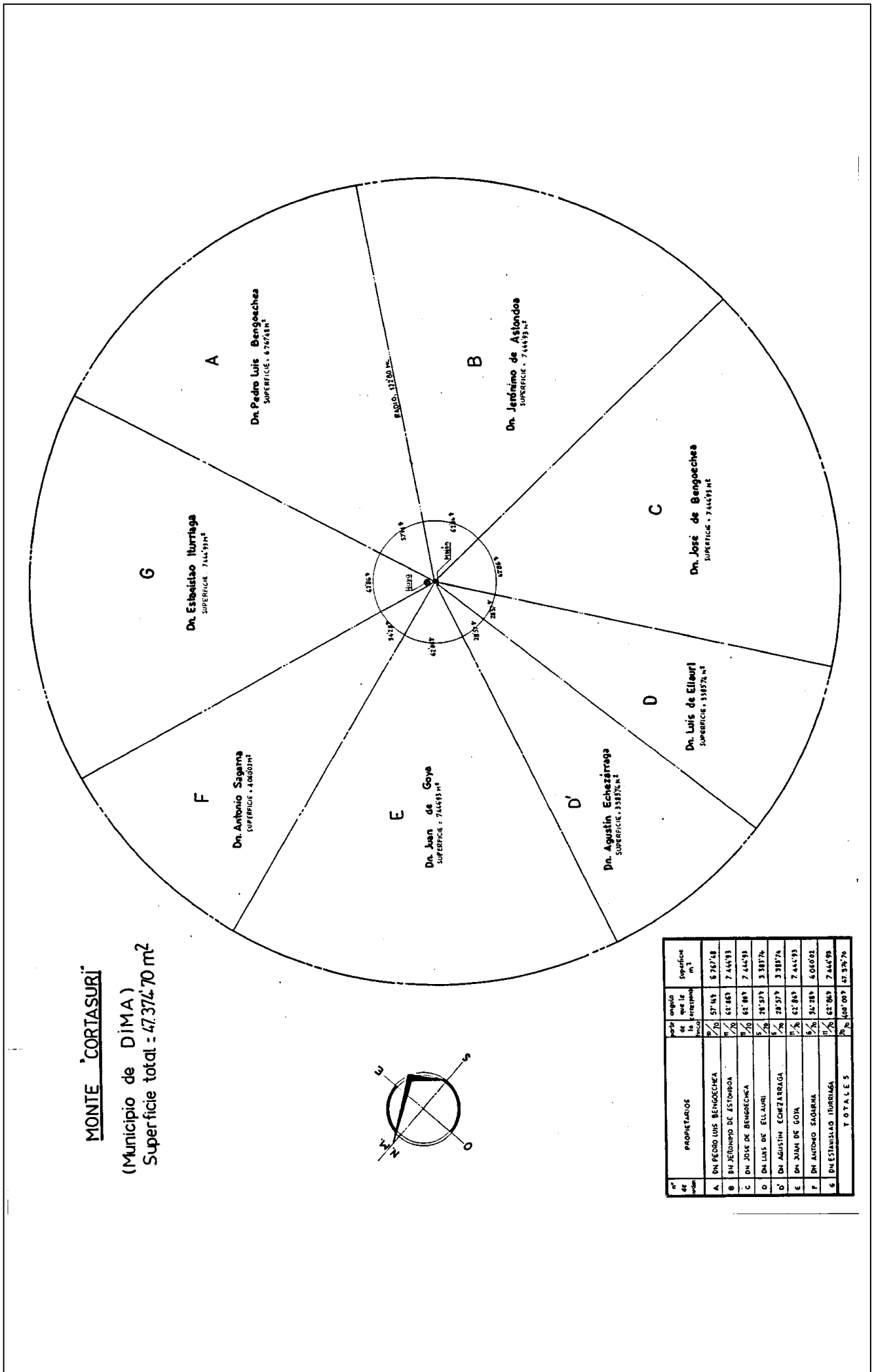
Orain arte aurkeztu ditugun datu hauek apur bat aztertuz, honako laburpen-taula hau egin genezake, kortabasoen neurriak kontutan hartuz:

a) *Korta nagusiak edo negukoak*: ez zaigu datu gehiegirik azaltzen. Hiru kasutan soilik (A, C eta G) ematen zaigu berauen erradioaren neurria. Nahiz eta neurri-unitate ezberdinak erabili kasu bakoitzean (*“amalauoñ”*, *“gorabilla”* eta *“estado”* edo *“brazza”*, hurrenez hurren) metrotan ateratzen den baliokidea bera da hiruretan: 247 metroko erradioa. Laugarren kasu batean (L), neguko kortabasoak denik adierazten ez duen arren, testuan azaltzen den azalera-ri dagokion erradioaren neurria aurrekoen bera da honetan ere: 247 m., hain zuzen.

b) *Korta txikiak edo udakoak*

KORTA	KOKAPENA	NEURRIA	AZALERA (m ² .)	ERRADIOA (m.)
A	Berriatua	r = 31 amalauoñ	46.337	121,5
B	Berriatua	diam.= 241 m.	45.616	120,5
C	Bizkaia	diam.= 244 m.	46.759,5	122
D	Gipuzkoa	r = 12 gorabillas	85.137,5	164,6
E	Gipuzkoa	r = 12 gorabillas	85.137,5	164,6
F	Berastegi	r = 84 estados	85.137,5	164,6
G	Bizkaia	r = 63 estados	47.916,5	123,5
H	Lekeitio	r = 84 estados	85.137,5	164,6
I	Oñate	r = 60 pérticas	71.825,5	151,2
J	Aralar/Ataun	r = 6 gorabillas	21.289	82,3
K	Ataun	r = 60 estados	43.447,5	117,6
M	Gorbea	sup.= 130 peonadas	48.750	124,5
N	Zeanuri	r = 122,8 metros	47.374,8	122,8
O	Dima	sup. = 47.374,7 m ² .	47.374,7	122,8

* Oharra: Gorabilla = 7 “estado”. “Estado” = 7 oin. Pertika = 9 oin. Amalauoñ = 14 oin. Oin = 0,28 m.

Taula honetan agertzen zaizkigun datuak aztertuz, hiru edo, agian, lau kortabaso motaren aurrean aurkitzen garela iruditzen zaigu. Beraz, aurrerago zehatzago aztertu eta kortabaso-kortabaso kokapena eta neurriak sakonago lantzeko kontua izango litzatekeen arren, era honetako sailkapen bat egitearen posibilitatea ikusten dugu:

KORTABASOA		Erradioa (m.)	Azalera (ha.)
NAGUSIA (Negukoa)	OSOA	247	19-20
	ERDIA	164,6	8,5-9
TXIKIA (Udakoa)	OSOA	123,5	4,5-5
	ERDIA	82,3	2-2,5

Ikus dezakegunez, korta txikiaren erradioa nagusiarenaren erdia izango litzateke kasu bakoitzean: osoa osoarena (247 eta 123,5 m., hurrenez hurren) eta erdia erdiarena (164,6 eta 82,3 m., hurrenez hurren). Baina aldi berean, korta nagusi osoaren azalera (19-20 ha. bitartekoa) erdiarenaren bikoitza izango litzateke (8,5-9 ha. ingurukoa). Berdin gertatzen da korta txikiaren kasuan: osoaren azalera (4,5-5 ha.) erdiarenaren (2-2,5 ha.) bikoitza gertatzen da.

3. DIMA UDALERRIKO KORTABASOAK

Bizkaiko behe-ertaroko berezitasunik aipagarrienetariko bat lurralde-eremuen mugatze prozesua da. Arratia inguruan Villaro (Areatza) hiribildua izango da entitate propioa hartzen duen lehen gunea, 1338an hartu baitzuen bere "*Carta Puebla*". Hiribilduen sorrera honek (21 hiribildu Bizkaian XIII eta XIV. mendeetan zehar), eragina izan behar zuen beste lurren, hau da, elizateetako lurren, mugatze prozesuan; ordurarte honelako lurrak ez ziren auzoari atxikitutako eremuak baizik, eta bizilagunak eleiza jakin bati lotuak zeuden.

Dimak mugatze prozesu hau XV. mendean zehar egiten du, inguruko herriekin zenbait kasutan lehia eta borrokak izanik: Durango, Otxandio, Mañaria, Zeanuri... Kasu bakoitzean hartzen diren akordioak idatziz jartzen dira eta argi uzten dute garaiko errealitatea: mendi-ekonomia baten aurrean gaudela, basoa zuzenki ustiatzen duena, auzoen iraupena ingurune fisikoaren gainean egiten den kontrolaren ondorioa dela. Mendiaren defentsa da; beraz, hark ematen duen egur, oletako ikatz eta giza zein abereen elikatzeko iturrien defentsa. Mendi-ekonomiazko testuinguru honetan, "jurisdizioen mugatzeak" larre, baso, ur eta ikatzaren gaineko jabetza esan nahi du... Abeltzantza nagusi den mendi zonalde guzti honetan badira kortak prozesu indibidualizatzaile honen aurretik, eta hargatik, aipatu dokumentuek informazioa emango digute hauei buruz; gune hauek, kortak, herri mugaketaren parte izango dira eta hortaz, kasu askotan, egoera gatazkatsuetan sartuak.

Lehen aipatu den "Fuero Antiquo de la Merindad de Durango" delako dokumentuak, Durangoren mugak jartzerakoan, egiten du erreferentzia jadanik "*Selas de Arcabe y Adibalzaga con su korta, y el sel de Urquiza*"-ri Dimarekin muga egiten duen eremuan. Geroago 1455ean, Otxandioko hiribilduaren kontseiluak eta Arratiako elizateetako prokuradoreek arbitroak izendatzen dituzte bien arteko mugak mugarrizko. Akordioak biltzen dituen dokumentuan Larraluzea eta Kortabari kortak aipatzen dira Dimarekiko muga partean. XV.mendea amaitu aurretik, 1497an, akordio bat lortzen da Durangoko Merinaldea eta Dimako elizatearen artean, bi lurraldeak banatzen dituzten bien arteko mugei buruz; aurretik

Otxandioerekiko onartua berronesten da eta mugatze eta mugarritze prozesua jarraitzen da honako kortei buruzko erreferentziak aurkituz: Agirrekorta, Gortatxo, Aluagirre, Asuola, Urkiza, "Arçate" eta "Arçetaungogorta" toponimoa (ikus J.Enriquez, 1991:71-73 eta 87-99).

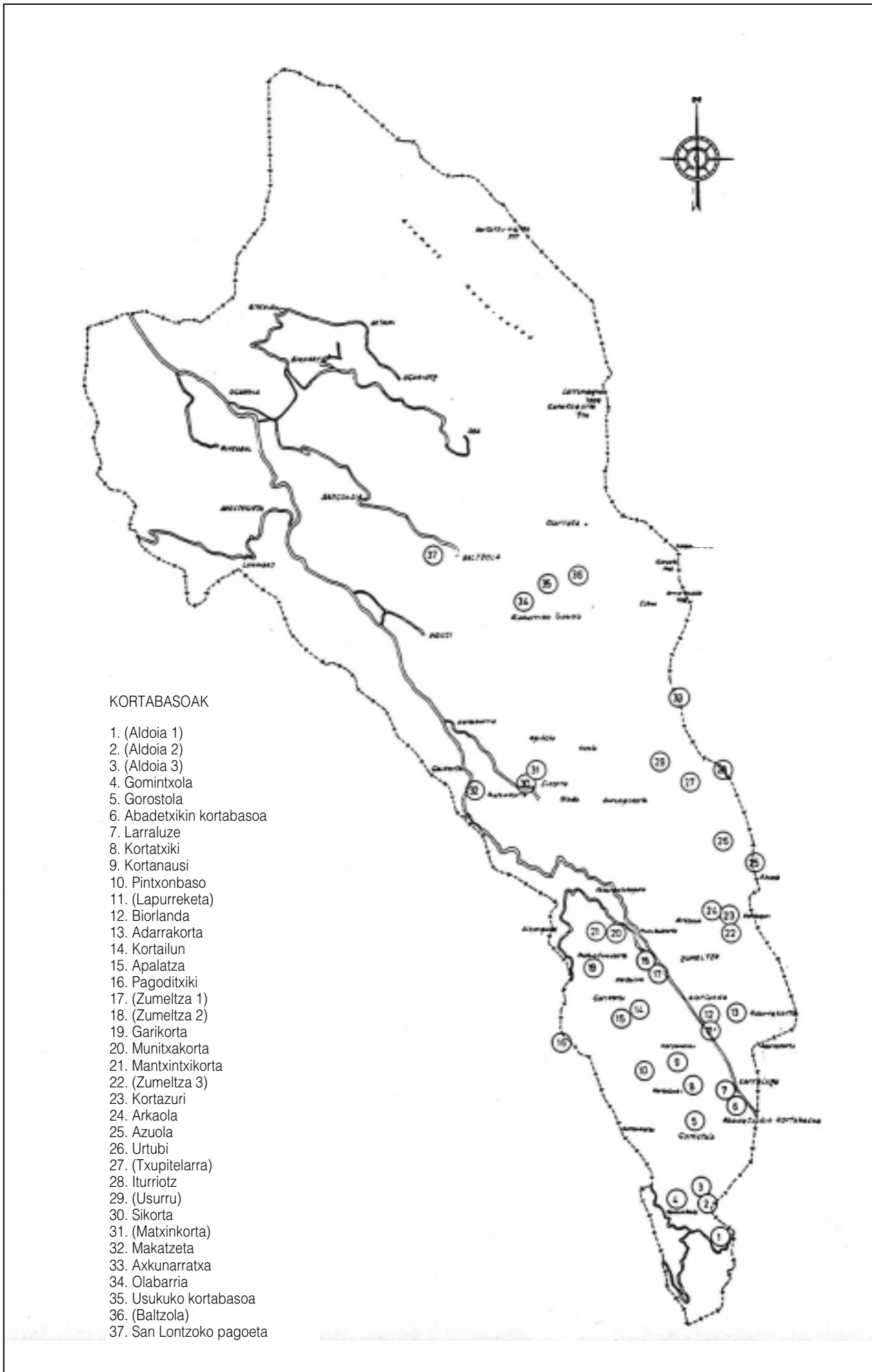
Edozein kasutan ere muga barri hauek zerbait artifziazial izaten diraute mendi-ekonomian ekinbide nagusi abeltzantza zutenen bizilagunentzat. "Berdintze" akordio horrek mugak jarri ondoren, onartzen du dena dela: *"E otrosy, quel pasto de pasçer de los ganados, de las aguas e yerbas desde que amanesçiere fasta que anocheçiere, de dia en dia, que siempre sean sueltos e libres asy los ganados de los de la dicha anteyglesia de Dima en las partes e partidas e terminos de los de la Merindad de Durango e, en semejante, los ganados de los de la dicha merindad de Durango en los términos de los de la partida e juridiçion de la dicha anteyglesia de Dima, los de los unos en los de los otros, e los de los otros en lo de los otros, de dia a dia, según que fasta aquí avian usado e acostunbrado, syn pena e syn calopna alguna, franca e libre e generalmente"*.

Zeanuri alboko elizateari buruz, eta hau ere XV. mendeko 1484. urtean, ordurarte zenbait tokitan "pro indiviso" zena zatitzen dute, baina ur, larre eta uzkur mankomunitateak mantenduz. XVII. mendean, 1681ean Dima eta Zeanurik alde batetik eta Otxandio bestetik, akordio bat lortzen dute hiru udalerrien mugak elkartzen diren inguruari buruz eta aipamen bat egiten da Asuola eta Indusiko kortei buruz. Jabegoaren izaera definitu eta mugatze prozesu honi buruz Dimako elizateak lehia bizia ezagutuko du XVII. mendean zehar: alde batetik inguruko herriekin orainarte esandakoaren arabera, eta bestetik, norbanakoek herri lurak pribatizatu eta usurpatzen dituztelako. Dela hasera beretik korta "amankomun" eta "propioak" zeudelako, dela pribatizazio prozesu baten ondorioz, XVII. mendean badaude Diman kortak herri-jauntxoaren eskutan, eta nahiz eta bandoen aroa gainditua izan ez dute horratio nekazari gizarte honenganako kontrola hain erraz galduko. Horrela bada, 1632.ean Martin Sanchez de Vilella Cirarruista eta Maria Iñiguez de Atutxaren ezkontza dela eta, aipatu Martin honi donatzen zaio etxea, ola eta "arragua", bi errota, lurak, basoak eta, Dimako elizatearen lurretan, Zirarruistatarrenak diren Azunza, Iñunbarruti eta Eskuaga deitutako hiru korta.

XVII.mendearen azkenetan, 1799.ean, Jaurerriko "propio eta arbitrio"-ei buruz arrazoi ematerakoan Gernikako Batzar Nagusietan, Diman oraindik 37 korta gelditzen direla aipatzen da. Dimako udaletxean 1940ko hamarkadan, "Servicio de catastro de la riqueza rústica del Ministerio de Hacienda" delakoak eginiko herriko lurren pratzelazioaren datuak izan ditugu esku artean eta informazio hau oinarritzat hartuz geure landa-lanaz osatu dugu. Horren emaitza da ondoren egiten dugun Dimako elizateko muga barruan dauden basakorten zerrenda.

Dimako kortabasoak: (ikus mapa)

1. (Aldoia 1)	14. Kortailun	27. (Txupitelarra)
2. (Aldoia 2)	15. Apalatza	28. Iturriotz
3. (Aldoia 3)	16. Pagoditxiki	29. (Usurru)
4. Gomintxola	17. (Zumeltza 1)	30. Sikorta
5. Gorostola	18. (Zumeltza 2)	31. (Matxinkorta)
6. Abadetxikin kortabaso	19. Garikorta	32. Makatzeta
7. Larraluze	20. Munitxakorta	33. Axxunarratxa
8. Kortatxiki	21. Mantxintxikorta	34. Olabarria
9. Kortanausi	22. (Zumeltza 3)	35. Usukuko kortabaso
10. Pintxonbaso	23. Kortazuri	36. (Baltzola)
11. (Lapurreketa)	24. Arkaola	37. San Lontzoko pagoeta
12. Biorlanda	25. Azuola	
13. Adarrakorta	26. Urtubi	

4. GOGARPEN BATZUK

a) Zerrenda edo inbentario honetan agertzen diren kortabasoak –bat izan ezik– “txikiak” edo “udakoak” motakoak dira; beraz, erradioaren neurria 120-123 m. bitartekoa da. Honetaz esan beharra dago, nolabaiteko desberdintasunak nabaritu ditugula jabetza dokumentuetan kortabaso bakoitzari ematen zaion neurria eta lehen aipatutako Ministerio de Hacienda delakoaren katastroan agertzen denaren artean. Bestalde, ulergarria da baita kortabaso batetik bestera ematen den diferentzia apurra: erradioa “kateara” neurtzen omen zen; hau da, katea erdiko mugariaren puntuan lotu ondoren zirkunferentzia markatzen zen buelta osoan, baina zelaiaren gorabeherak errespetatuz eta katea denpora guztian lurraren-kontra eramanez. Horrek sortzen zituen, kasu batzutan, neurri-ezberdintasunak.

b) Dimako udalerrriaren barrutian kokatu ditugun 37 kortabaso hauen artean besteak baino nabarmenki txikiagoa den bat (35: “Usukuko kortabaso”) agertzen zaigu. Hala eta guztiz ere, ez zaigu nahikoa iruditzen “udako kortabaso-erdia” dela baieztatzeko. Dena den, basoko lanetan luzaro aritu den adineko jendeak “osoak eta erdiek ei dagoz” esaten digun arren, ezagutzen dituztenak denak dira neurri beretsukoak (120-123 m-tako erradiodunak).

c) Ez dugu, oraingoz behintzak korta nagusirik aurkitu Dimako lurretan; nahiz eta kortabasoren batek izen hori izan (“Kortanausi”), neurrien arabera udakoa edo korta txikia motakoa da. Hala ere, begiz ikusi ahal izan ditugu –tokian bertan baieztatu eta aztertu beharra legoke– Zornotza, Galdakao,... aldean; hau da, itsas aldera hurbiltzen garen neurrian.

d) Kortabaso guztiak agertzen dira mendetan zehar artzantza-leku izan diren inguruetan, 450-500 metrotik gora kokatuta; hala ere, larre edo bazkaleku egokiak diren lurretan bakarrik eta ez udalerrriaren iparraldean, Aramotz mendilerroaren inguruan, alde karstikoa baita beratu eta nahiz eta artzantza-lekua izan, ez dago bertan bazkaleku zabal handirik. Gure berriemaileen ahotan sarritan entzun duguna izan daiteke arrazoi, seguraski: “lur onetan eiten euriezan kortabasoak; atxean eztago kortabasorik”.

e) Aipatutako kortabaso guztiak jabedunak dira. Ez dago kortabasorik Dimako herri-lurretan. Hala ere, hauetarik bost Zeanuriko Alzustako San Migel Kofradiarenak izan dira orain denpora gutxirarte; hamarkada honetan banandu dira azkenak Kofradia honetan “*foguera*”-jabeak zirenen artean.

f) Kortabaso hauek kokatuta dauden inguruetan ugariak dira “gorta/ korta” eta “ola” leku izenak; batzutan, kortabasoari berari, bestetan, inguruko lekuren bati izena emateko erabiliz (ikus mapa). Aurretiaz ere ohartuak geunden honetaz, Zenarruzako Kolegiataren kortabaso-en kasuan esaterako, eta berriro baieztatzen da gurean ere. Jakina denez, “ola” honek, mendialdean eta artzantza inguruetan, txabola edo artzain-eraikuntza bat adierazten digula ulertu behar dugu eta ez burdinola, gure etnografiaren hainbat aztertzailek (Barandiaran, Lekuona, besteak beste) jadanik ohartarazi gintuen legez.

AIPAMEN BIBLIOGRAFIKOAK

- ARIN DORRONSORO, Juan. 1955 *Notas acerca del pastoreo tradicional de Ataun*, Donostia, A.E.F.
- BARANDIARAN, Jose Miguel. 1972 *Obras Completas*, Bilbo, La Gran Enciclopedia Vasca.
- BARRENA OSORO, Elena. 1982 *Ordenanzas de la Hermandad de Guipuzcoa (1375-1463). Documentos*, Donostia, E.I./S.E.V.
- CARO BAROJA, Julio. 1971 *Los Vascos*, 4.ed., Madrid, Istmo.
- CILLAN APALATEGUI, Antonio. 1959 *La Comunidad Foral de Pastos en Guipúzcoa*, Donostia, Diputación de Guipuzkoa.
- ENRIQUEZ FERNANDEZ, Javier. 1991 *Fuentes documentales medievales del Pais Vasco* (nº 31), Donostia, E.I./S.E.V.
- GARMENDIA LARRAÑAGA, Juan. 1976 *De etnografía vasca*, Donostia, C.A.P.
- ITURRIZA, Juan Ramón. 1976 *Historia General de Vizcaya y Epítome de las Encartaciones*, Bilbo, Edic. Rodriguez Herrero.
- LABAYRU, Estanislao J. 1968 *Historia General del Señorío de Bizkaia*, Bilbo, La Gran Enciclopedia Vasca
- LASA, Jose I. 1956 *Toponimia, agricultura y establecimientos humanos en el barrio de Aranzazu (Oñate)*, Donostia, A.E.F.
- LEIZAOLA, Fermín. 1978 *Notas sobre el pastoreo en Gorbea*, Bilbo, Aurman.
- MUTILOA, Jose M. 1984 *La desamortización en Vizcaya*, Bilbo, C.A.V.
- VICARIO Y DE LA PEÑA, Nicolás. 1901 *Derecho Consuetudinario de Vizcaya*, Madrid.

